

עברית+

השפה העברית כמנוף למיצוי פוטנציאל
של החברה הערבית בתעסוקה



סיכום יום עיון 13/12/2021
בבניין הג'וינט, גבעת רם, ירושלים

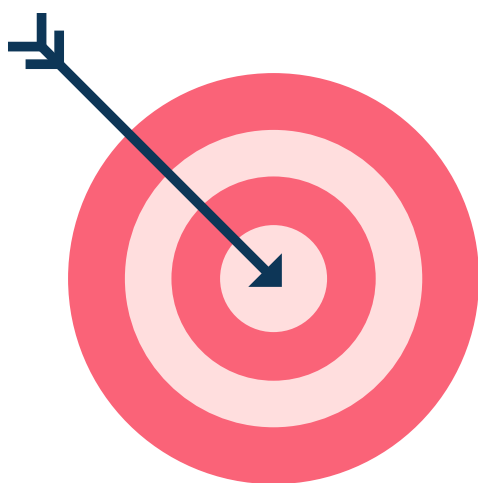
תכנית "עברית+"

לימודי עברית ככלי לשילוב ולקידום האוכלוסייה הערבית בשוק העבודה

תכנית עברית+ הינה תכנית ללימוד עברית בעלת אוריינטציה תעסוקתית, אשר פותחה בשותפות בין ג'וינט תבת, לזרוע העבודה במשרד הכלכלה והתעשייה. המטרה היא ליצור יצירת תכנית אחידה ללימוד עברית, פיתוח תכנים מותאמים תרבותית ובניית כלים להערכת רמת השליטה בשפה העברית בקרב מחפשי עבודה ערבים. התוכנית גובשה מתוך אמונה ששליטה בשפה עברית תעסוקתית שימושית, היא הדרך שתאפשר למחפשי עבודה בוגרים להכניס ולשוק התעסוקה בהצלחה. בנוסף, התכנית, אמורה לצמצם את הפער התרבותי שמתבטא בחוסר היכרות מחפש העבודה הדובר ערבית עם המנטאליות של התרבות הישראלית והתרבות הארגונית במקומות העבודה.

מטרות היום:

- העלאת הנושא על סדר היום הממשלתי, בקרב שותפים ומקבלי החלטות, תורמים ועוד
- רתימת שותפים בשטח להטמעת התכנית - רתימה לפיתוח מענים נדרשים בהמשך
- שיתוף והצגת הפעילות של תכנית עברית פלוס - הצלחות, הישגים, אתגרים
- שיתוף בתובנות, מהפעלת התכנית לקראת החשיבה על הצעדים הבאים בתכנית
- הסתכלות על תחום העברית כשפה שנייה ב-360 מעלות: פרספקטיבות שונות של הנושא, באופן שבא ליד ביטוי במשתתפים ברב-מגזריות: פדגוגיה, אקדמיה ואנשי שטח



סדר היום

חלק א': התכנסות ופתיחה

מנחה הכנס: מר' פוראת נסאר-כתב חברת החדשות

פתיחה וברכות

- גב' יוליה איתן - סמנ"כלית בכירה ראש מינהל תעסוקת אוכלוסיות, זרוע העבודה, משרד הכלכלה והתעשייה
- מר רני דודאי - מנכ"ל ג'וינט ישראל- תבת
- הרצאת השראה: "עברית כגשר תרבותי"
- גב' שירין חאפי- פעילה חברתית ומנהלת בית ספר תיכון אורט, לוד

חלק ב': השפה העברית מנקודות מבט שונות

- | | | |
|--|--|---|
| <p>מושב 3: פרקטיקות להקניית שפה עברית כהכנה לחיי הקריירה והעבודה - מנקודת מבט ארגוני שטח</p> <p>מוביל דיון: מר מוחמד דראושה- מנהל אסטרטגיה, המרכז לחברה משותפת בגבעת חביבה</p> <ul style="list-style-type: none"> • מר אחמד מואסי - מנהל תחום חברה ערבית, קרן אדמונד דה רוטשילד • מר אחסאן הנו- מנכ"ל חברת אלפנאר • גב' אתי צור- מנהלת תחום בכיר לשירותי ייעוץ והשמה, "שירות התעסוקה" • מר מוסא אלקריני - מנהל מחוז דרום, "ריאן בעצמי" • מר גדעון זקן - ממונה אזורי (הכשרה ופיתוח כח אדם) משרד הכלכלה והתעשייה (זרוע העבודה) | <p>מושב 2: לימוד עברית כשפה שנייה למבוגרים מהחברה הערבית - מנקודת מבט פדגוגית אקדמית</p> <p>מוביל דיון: פרופ' עלי וותד- סגן הנשיאה לעניינים אקדמיים, מרצה בכיר בחוג ללשון וספרות עברית, מכללת "בית ברל"</p> <ul style="list-style-type: none"> • ד"ר אמין ח'לף - מנכ"ל ומייסד עמותת "מזאר" לחינוך בחברה הערבית • ד"ר יהודית גולן - מרצה במכללה האקדמית ע"ש "דוד ילין", מפתחת ספרי "אל העברית" • גב' חיה פישר - ראש החוג ללימודי שפות, הפקולטה למדעי הרוח והחברה באוניברסיטה העברית • מר דניאל דותן - מייסד ומנכ"ל עמותת מדרסה | <p>מושב 1: על הקשר שפה-השכלה- תעסוקה איכותית - מנקודת מבט מחקרית כלכלית</p> <p>מוביל דיון: ד"ר סאמי מיעארי- מרצה בכיר וחוקר בחוג ללימודי עבודה באוניברסיטת תל אביב, יו"ר הפורום הכלכלי לחברה הערבית</p> <ul style="list-style-type: none"> • ד"ר מאריאן תחאוכו - מנהלת המרכז למדיניות כלכלית של החברה הערבית במכון אהרן, אוניברסיטת רייכמן • מר נחום בלס - חוקר ראשי וראש תוכנית מדיניות החינוך, מרכז "טאוב" • גב' הדס פוקס - מנהלת תחום מחקרי שוק עבודה, אגף בכיר אסטרטגיה ותכנון מדיניות, זרוע העבודה במשרד הכלכלה והתעשייה |
|--|--|---|

חלק ג': מליאה: זום אין- תכנית "עברית+" מפיתוחם של ג'וינט תבת ומינהל אוכלוסיות בזרוע העבודה

הצגת התכנית- מודל הפעולה והאימפקט

- מר סעיד דיאבאת- מנהל תכניות, תחום חברה ערבית, ג'וינט תבת
- גב' אלה בר דוד- מנהלת תחום בכיר, מינהל תעסוקת אוכלוסיות, זרוע העבודה משרד הכלכלה והתעשייה

חלק ד': מליאה - עם הפנים קדימה

THE NEXT STEP עברית ומענים דיפרנציאליים לתתי קבוצות ייחודיות: צעירים, אקדמאים ועוד מנקודת מבט אסטרטגית מוביל המושב: מר פוראת נסאר

- גב' גל יעקובי- מנהלת תחום בכירה, תעסוקת חברה ערבית, מינהל תעסוקת אוכלוסיות, זרוע העבודה משרד הכלכלה והתעשייה
- גב' אלישבע סבתו- מנהלת תחום בכירה רשות הצעירים, המשרד לשיווין חברתי
- ד"ר בני צרפתי- מנהל תחום תכנון ובקרה, האגף לפיתוח חברתי בחברה הבדואית בנגב, משרד הר-ווחה והביטחון החברתי
- מר האשם חוסין- מנהל הרשות לפיתוח המגזר הדרוזי והצ'רקסי במשרד ראש הממשלה
- פרופ' יוסף משהראוי- חוקר עמוד השדרה ויו"ר ועדת ההיגוי לשילוב ערבים באוניברסיטת ת"א
- מר עבדאללה ח'טיב- מנהל אגף בכיר, חינוך במגזר הערבי, משרד החינוך

THE NEXT STEP - מקום העברית בתוכנית החומש לחברה הערבית
 מר חסאן טואפרה- ראש הרשות לפיתוח כלכלי של החברה הערבית, המשרד לשיווין חברתי

חלק ה': סיכום - סיכומה של תקופה ומבט קדימה: שוק העבודה ועברית לדוברי ערבית

- גב' אלה בר דוד- מנהלת תחום בכיר, מינהל תעסוקת אוכלוסיות, זרוע העבודה משרד הכלכלה והתעשייה
- גב' סוזן חסן- משנה למנכ"ל ג'וינט תבת

ידיעת השפה העברית - אמצעי להשתלבות בחברה הישראלית ובשוק התעסוקה
 ח"כ יאיר גולן - סגן שרת הכלכלה

להלן סיכום ההיבטים השונים שנדונו ביום העיון:

השפה כחסם

השפה העברית מהווה את החסם הראשון בחשיבותו בעניין ההשתלבות בשוק התעסוקה, אבל הוא מרכיב אחד בלבד. רבע מהתלמידים מסיימים ברמת שליטה בשפה העברית שאינה מספקת לתעסוקה. עלייה ברמת העברית מרמה נמוכה לבינונית תביא לעלייה של 1.6 מיליארד ש"ח בתוצר. בכנס הועלו הערכות שונות לגבי הרווח הצפוי מעליה בהשתלבות בשוק העבודה.

התלמידים בחברה הערבית והשפה העברית

המחקר והשטח מראים שלמידת השפה העברית כשפה שנייה תלויה ומבוססת על המוטיבציה של התלמיד והצורך שלו – תלמיד ערבי לא צריך את השפה העברית בבית הספר, ברחוב. הצורך היומיומי שלו לעבור דרך המדיה בעברית הוא אפסי. יש הכול בערבית – ערוצי תקשורת, רשתות חברתיות.

השפה קשורה באופן הדוק בזהות האישית – חייבים לפתח את **שפת האם** לרמת שליטה גבוהה, שתאפשר ביטחון עצמי להתנסחות ושיח בה. ללא שליטה זו קשה מאוד עד בלתי אפשרי ללמוד כמו שצריך שפות אחרות, ולכן חייבים לשים דגש גם על הוראת השפה הערבית, עוד לפני הוראת השפה העברית. חייבים לגרום לתלמידים לאהוב את השפה, על מנת שיצליח ללמוד אותה. התלמידים צריכים לבסס את הערבית שלהם לפני שהם מתחילים ללמוד עברית. יש להנחיל כלים להבעה עצמית.

ישנו קושי גדול; התלמיד הערבי נאלץ לרכוש לפחות ארבע שפות: דיאלקט – שפת אם; ערבית ספרותית; עברית כשפה שנייה; אנגלית. תפסת מרובה לא תפסת: אי אפשר ללמד גם ערבית ספרותית, גם עברית וגם אנגלית במקביל, בוודאי שלא בכיתות הנמוכות. על מנת להצליח בלימודים אקדמיים בישראל, הסטודנט הערבי חייב לשלוט בארבעת השפות: ערבית מדוברת (לחיי היומיום) וספרותית (להצלחה בפסיכומטרי), עברית (המדוברת בארץ) ואנגלית (השפה המקצועית והמדעית שנדרשת להצלחה בלימודים אקדמיים).

איכות המורים וההוראה והגורמים לכך

הדיון סביב איכות ההוראה של השפה בעברית בבתי הספר הערבים, ההכשרה שעוברים מורים ערבים לעברית, התשתיות, התקנים והתקציבים שמוקצים למקצוע זה ממשיכים להעסיק את אנשי המקצוע- דיון שיש לחתור באמצעותו ליצירת מענים ופתרונות בטווח הזמן הקצר תוך בניית תכנית לשנים קדימה.

התוכן הפדגוגי לא מותאם לצרכים של הלומדים, בשנים האחרונות יש ירידה דרמטית בכמות התלמידים שלומדים 5 יחידות עברית. האם ללמד עברית כמו שלימדו ערבית ע"י קריאת טקסטים ספרותיים, לצד מעט מאוד דקדוק; האם המורה הוכשר ללמד עברית כשפה שנייה? האם הוא מורה טוב לעברית? אחד החוקרים טוען שלא רצוי ללמד על ידי תרגום, ולא ללמד עברית בערבית.

דרך למידת העברית בבתי הספר הערביים היא פירוק של מילים לבניין ולשורש. ילדים בכיתה ג' עוד לא למדו לבנות מילים, אז אי אפשר לצפות מהם לדעת לפרק מילים. כיום מלמדים עברית ודקדוק ולא עברית דבורה, וייתכן שבכך טמונה הבעיה.

חלוקה לרמות ומספר שעות ההוראה

חלוקה לרמות ומספר שעות ההוראה: אחת הבעיות היא שאין חלוקה לרמות. הסטנדרט הבינ"ל להקניית שפה שניה הוא של חלוקה ל-6 רמות, המינימום הוא חלוקה ל-4 רמות. על מנת להקנות עברית עכשווית מדוברת ומובנת, צריכים הרבה מאוד שעות הוראה. נדרשות יותר שעות הוראה והתנסות על מנת לרכוש שפה (כיום רוכשים רק בתוך שעת שיעור עברית בביה"ס, אין מקום לתרגול).

תכנית עברית+ הצליחה לייצר את הדירוג הנדרש לרמות למידה, אשר מבוסס על המודל האירופאי CEFR - דבר שמשתתפי שולחנות הדיון ציינו כהצלחה מתוך הצלחות התכנית.

נשים

עיקר הפער בתחום ההשכלה הוא אצל נשים בחברה הערבית. במחקרים נמצא שרמת הדתיות של האישה לא משפיעה על התעסוקה, אלא רק הסביבה החברתית. גורמים נוספים: מבנה המשפחה – חסרות מסגרות לילדים, ולכן האישה לא פנויה לתעסוקה; רמת הידע נמוכה – חסרה השכלה והכרה של העולם המודרני, כולל שליטה בתוכנות מחשב.

הכשרת ושילוב מורים דוברי עברית כשפת אם

כניסת מורה דובר עברית כשפת אם לבתי הספר הערביים היא בעלת חשיבות קריטית, ויש לה ערך מוסף מעבר ללמידת השפה. ניסיונות לשלב הוראת העברית הדבורה ע"י מורים דוברי עברית כשפת אם נכשלו, מכיוון שהתלמידים לא מצליחים לדבר עם המורה בעברית. היום משולבים ב-70 חט"ב ערביות ברחבי הארץ מורים דוברי עברית כשפת אם לעברית – שת"פ עם משה"ח. בשביל 93% מהתלמידים בכיתות ז'-ט' בתוכנית הזאת, זו פעם ראשונה שהם מדברים עברית, כי כפו עליהם מורה דובר עברית כשפת אם- שאינו דובר ערבית שילמד אותם. מורי גבעת חביבה עברו הכשרת מורים של תוכנית עברית+. נפתחו אולפנים לשיחה בתוך בתי הספר, עם מורים מהחברה היהודית.

המלצות שונות:

התלמידים הערבים צריכים לסיים תיכון ברמה הנדרשת לשוק העבודה, ולפיכך נדרשת התאמה של הבגרויות והיחידות לצורכי שוק העבודה ו/או האקדמיה, חיוני מבחן בע"פ בעברית מדוברת. יש להציב יעדים מדידים לאורך כל שנות הלימוד.

גישה להוראת שפות צריכה להגיע מתוצרי הלמידה הרצויים: שפה להשתלבות בתעסוקה אינה שפה להתמודדות יומיומית, ואינה שפה להשתלבות במקצוע ספציפי. כדוגמה לנושא של השתלבות במקצוע ספציפי, הוצגה תוכנית של "תעודת כניסה למערכת הבריאות": תוכנית עבור סטודנטים ערביים הלומדים בחו"ל (גם ברש"פ) שמלמדת עברית וטרמינולוגיה רפואית, אך גם כישורים נוספים שנדרשים על מנת לצלוח את הסטאז' ולקבל תקן להתמחות.

החברה הבדואית

בחברה הבדואית בנגב, שליטה בשפה העברית היא קריטית. יש מיעוט מקומות תעסוקה ביישובים עצמם וחייבים לצאת לעבוד במוקדי תעשייה באזור באר שבע בעיקר, שם תנאי הסף לכניסה הוא יכולת לדבר בעברית. מדובר בתת-אוכלוסייה שזקוקה להתייחסות ייחודית ואף שונה מהמענים לחברה הערבית הכללית. הממשלה מפעילה שורת כלים להכנסת החברה הבדואית לשוק התעסוקה, אך צריך לזכור שיש פה בעיות ופערים שמעבר לנושא השפה. יש צורך בדברים שמסביב למעטפת: כמו למשל רכז ריאן שמלווה, דאגה למקומות תעסוקה בתוך היישובים הבדואים, קידום תעסוקה בחברה הישראלית.

החברה הישראלית והיחסים אתה

רכישת העברית אינה מגיעה בחלל ריק אלא על רקע של הפרדה וניכור. אחת הסיבות למצב הירוד של הוראת העברית בחברה הערבית היא המשך הסכסוך – האם עברית היא שפת השכן או שפת האויב? אקדמאי ערבי שמגיע למעסיק נתקל באנטגוניזם גם לנוכח המבטא שלו, אפילו השם שלו. צעיר ערבי רוצה להיות חלק מהעניינים אך גם לשמור על הזהות שלו במקביל. אחד החוקרים סבור שהשפה העברית אינה המכשול העיקרי להשתלבות בתעסוקה. לדעתו, המכשול העיקרי הוא פוליטי/חברתי – אפליה ארוכת שנים של האוכלוסייה הערבית.

השפה היא מרכיב מרכזי ביכולת לייצר שותפות בין החברה הישראלית לערבית – להבין אחד את השני. שני הצדדים צריכים ללמוד את שפתו של הצד השני. יש צורך לחייב לימודי ערבית מדוברת בבתי הספר היהודיים, כמו שצריך לחייב עברית מדוברת בבתי הספר הערביים. חשוב להעלות את המודעות בקרב דובר העברית מהחברה הישראלית לשפה הערבית והנוכחות שלה במרחב הישראלי.. כאשר החברה הכללית תשדר שוויון, התלמיד הערבי יגלה מעורבות. להוראת השפה הערבית לאוכלוסייה היהודית יש משמעות של הבאת השפה למקום שבגובה העיניים בין שתי החברות.

יש לחשוף את התלמידים הערבים לאוכלוסייה הישראלית. הועלה רעיון שמערכת החינוך בישראל תקצה יום בשבוע של מפגש ערבי-יהודי לכל תלמיד בישראל, כדי להקדים את גיל החשיפה. כניסת מורה דובר עברית כשפת אם לבתי הספר הערביים היא קריטית ויש לה ערך מוסף מעבר ללמידת השפה, כחלק מהחשיפה לחברה היהודית.

לצד רכישת העברית יש לרכוש הבנה כיצד להתברג פוליטית במקום העבודה, להכיר ניואנסים, רכישת "חוצפה ישראלית", להתגבר על מחסום הבושה.

צעירים וצעירות במזרח ירושלים ממתנינים בתור היום ללמוד עברית, הם מבינים שזה כבר לא עניין פוליטי ושקורס הכשרה מקצועית בעברית הוא מנוף לתעסוקה בעבורם.

הערכה עצמית של רמת העברית

דווח על מחקר תחת הכותרת "מיפוי רמת העברית של האוכלוסייה הערבית בישראל". נערך סקר רמת העברית – שלישי מהחברה הערבית טוענים שיש להם רמת עברית גבוהה. גברים מדווחים הרבה יותר מנשים על רמת דיבור טובה – נתון המושפע או מתעסוקה איכותית יותר, או אולי מהערכה עצמית מוגזמת.

הלמידה הדיגיטלית

הלמידה הדיגיטלית נמצאת על הנתיב המהיר להתפתחות. שפת האם העתידית תהיה השפה הטכנולוגית. השאלה היא כיצד למנף את הטכנולוגיה לטובת הלמידה. הטכנולוגיה מאפשרת: נגישות; שימוש בזירות למידה שונות; חלוקה לפי שכבות קהילתיות מגוונות; ארגז כלים ייחודי להוראה מקוונת; החומר תמיד זמין ותמיד אפשר לחזור אליו ועליו; שילוב של למידת ידע דקדוקי בבית לצד סימולציות בכיתה; בסיס לשילובים בתוכניות מעשיות; חלוקה לרמות; מעקב על תוכנית לימודים – ניהול נכון של תלמידים בהיקף גדול ע"י צוות שעוקב אחרי ההתקדמות יתרמו לאחוזי סיום וביצוע גבוהים; סטנדרט אחיד – קורס מוקלט תמיד יראה אותו דבר; מורה מקוון שלא מתעייף; אימפקט חברתי: קורס מקוון חינוכי מעביר מסר על חשיבות וערך הלמידה; שימוש ברשתות חברתיות.

האקדמיה

צעירים ערבים מגיעים לאקדמיה ישירות מהתיכונים ושם, מול מבחן יע"ל, הם מבינים שהם לא באמת שולטים בעברית כפי שחשבו, גם כשבידם 5 יח"ל עברית. בעיה ספציפית לאלפי בוגרי תארים אקדמיים שלמדו באוניברסיטאות ערביות בארץ ובחו"ל שהם לא מצליחים להשתלב בשוק העבודה בגלל החסם של השפה העברית – הקושי שלהם יותר גדול משמעותית מאשר אצל אלה שלמדו באוניברסיטאות המלמדות בעברית.